

Monika Grabowska

Filozofia personalistyczna Karola Wojtyły a personologiczna perspektywa rozwoju

Polityka i Społeczeństwo nr 4 (11), 129-138

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Monika Grabowska

**FILOZOFIA PERSONALISTYCZNA
KAROLA WOJTYŁY
A PERSONOLOGICZNA PERSPEKTYWA ROZWOJU**

Wstęp

Personalizm to „doktryna podkreślająca autonomiczną wartość człowieka jako osoby i postulująca jej pełną afirmację, a także programy działań wspierających rozwój osoby ludzkiej podporządkowujące wartości ekonomiczne i techniczne wartościom osobowo-duchowym” (Herbut 1997). Zgodnie z powyższą definicją, rozwój powinien służyć dobru człowieka.

Filozofia personalistyczna Karola Wojtyły rozwijana również w okresie pontyfikatu Jana Pawła II stawia w centrum obszaru wartości dobro (Chudy 2005) i autentyczny rozwój człowieka¹; autentyczny, czyli taki, który zachowuje szacunek dla osoby ludzkiej i podporządkowuje mu wszystkie działania (Jan Paweł II 1987). Innymi słowy, rozwój systemu społeczno-gospodarczego, człowieka i społeczeństwa, który nie chroni godności, jest pozorny. Oznacza to, że rozwój prawdziwy musi zawierać element moralny. Filozofia personalistyczna Karola Wojtyły, przeciwnie niż teorie rozwoju, w których opracowuje się ogólne rozwiązania dla ogólnych problemów (Street 1987), wskazuje wyczerpujący warunek urzeczywistnienia rozwoju – zachowanie godności człowieka. Moralny charakter rozwoju ma ochraniać godność osoby ludzkiej. Jan Paweł II w przemówieniu do władz PRL z 1987 r. nawołuje do pamięci o człowieku i jego prawach, które wynikają z samego człowieczeństwa każdej ludzkiej osoby. Prawa te odpowiadają godności ludzkiej, w imię której ludzkość dąży do tego, aby być podmiotem, a nie przedmiotem pozornej praworządności (Jan Paweł II 2007).

¹ Karol Wojtyła posługuje się pojęciem rozwoju autentycznego w odniesieniu do rozwoju, który zachowuje godność człowieka i służy jego dobru.

Zwraca uwagę, że godność jako wartość jest niestopniowalna, nierozłączna, nieprzechodnia i nieutralna. Godność nie zależy od pozycji, stanu posiadania, sytuacji prawnej czy moralnych zasług – godność jest racją praw dla człowieka i każdy człowiek ją posiada (Środa 1993). Należy zatem zadać pytanie, czy działania na rzecz zachowania i ochrony godności są potrzebne, skoro jak zostało powiedziane, godność jest wartością niezbywalną.

Definiując teorię rozwoju jako naukę o formułowaniu sensu i celu istnienia oraz działania człowieka, uniemożliwia się zawężanie kategorii rozwój do kapitału ekonomicznego (Piontek 2007). Podobnie nauki o prawach gospodarowania nie należy sprowadzać do efektywności ekonomicznej. Związek procesu gospodarowania, za którego istotę należy uznać rozporządzanie ograniczonymi środkami o różnym przeznaczeniu (Taylor 1957) i człowieka, ma charakter bezwzględny. w procesie tym człowiek pełni rolę podmiotu i kreatora działań. Zgodnie z powyższymi ustaleniami błędne jest utożsamianie wzrostu gospodarczego z rozwojem. Rozwój jest pojęciem szerszym.

Łącząc zagadnienie rozwoju z filozofią personalistyczną, możliwe są ustalenia: wzrost gospodarczy determinuje rozwój, ale nie jest wystarczający dla jego urzeczywistnienia. Koncentracja dóbr z natury przeznaczonych dla wszystkich ludzi może powodować zarówno rozwój, jak i niedorozwój krajów. Wzrost dóbr nie likwiduje problemu nierównomiernego podziału środków i nie przyspiesza rozwoju. Samo nagromadzenie dóbr nie jest prawdziwym rozwojem. O rozwoju autentycznym możemy mówić wtedy i tylko wtedy, kiedy w centrum obszaru wartości stawia się godność osoby ludzkiej we wszystkich wymiarach. Zgadzając się, że godność ma charakter ontyczny, należy zwrócić uwagę, że nierówności społeczne nie mogą pozbawić człowieka jego godności. Jednakże te same nierówności społeczne mają ujemne konsekwencje dla sposobu istnienia osoby ludzkiej. Proces prawdziwego rozwoju następuje poprzez moralne postępowanie.

Celem artykułu jest porównanie dwóch teorii rozwoju: koncepcji rozwoju prawdziwego zawartej w filozofii personalistycznej Karola Wojtyły oraz teorii rozwoju personologicznej teorii ekonomii. Powyższe teorie opierają się na wspólnym aksjomacie: godność człowieka jest najwyższą wartością w świecie przyrody (Piontek 2007). Autorka przyjmuje hipotezę, że aksjomat: godność człowieka jest najwyższą wartością w świecie przyrody, jest gwarantem realizacji zasad zrównoważonego rozwoju. Dla udowodnienia niniejszej hipotezy przedstawio-

no teorii rozwoju, w których za kryterium wyznaczania granic prawnych i etycznych rozwoju uznano godność człowieka.

Autorka dokonuje porównania na podstawie badań literaturowych. Mając świadomość, że filozofia personalistyczna Karola Wojtyły rozwijana była w wielu dokumentach i wypowiedziach, ze względu na krótką formę artykułu do analizy wybrano trzy encykliki Jana Pawła II o charakterze społecznym: *Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* i *Centesimus annus*. Treść dokumentów rozpatrywana jest w odniesieniu do teorii rozwoju personologicznej teorii ekonomii. Wymieniony aksjomat w teorii rozwoju personologicznej teorii ekonomii został przyjęty niezależnie od jakiegokolwiek religii.

Pojęcia rozwój prawdziwy i rozwój autentyczny oraz nowy porządek, nowy ład i ład zintegrowany używane są synonimicznie.

Obowiązek moralny

Zgodnie z koncepcją rozwoju autentycznego, sformułowaną przez Karola Wojtyłę, wszystkie działania podejmowane na rzecz rozwoju systemu społeczno-gospodarczego, człowieka i społeczeństwa wynikają z obowiązku moralnego, ponieważ jak wspomniano we wstępie, proces rozwoju prawdziwego następuje poprzez moralne postępowanie.

Obowiązek moralny to obowiązek solidarności (Jan Paweł II 1987). Zgodnie z takim rozumieniem obowiązku moralnego za postępowanie moralne uznaje się działania solidarne, sprawiedliwe i odpowiedzialne. Innymi słowy, wymóg solidarności spełniają te indywidualne decyzje, które uwzględniają współzależność pomiędzy osobistą postawą a jej wpływem na niedorozwój krajów. Decyzje implikują odpowiedzialność za działanie i jego świadome zaniechanie.

Kategoria odpowiedzialność dzieli się na rodzaje: moralna i formalna (Główkowski 2007). Jan Paweł II wysuwa tezę o rozejściu się moralnej i formalnej odpowiedzialności, co w konsekwencji powoduje osłabianie się odpowiedzialności za obecne i następne generacje (Jan Paweł II 2005; Główkowski 2007). W podobnym tonie wypowiada się Wojciech Główkowski, który w rozdzieleniu i dysproporcjach pomiędzy odpowiedzialnością formalną i moralną upatruje zagrożeń natury społecznej, ekonomicznej i ekologicznej dla przyszłych pokoleń. Autor zauważa, że przyszłe pokolenia nie mają reprezentacji, która byłaby zdolna wymusić na obecnie żyjących odpowiedzialność formalną, i dlatego konieczny jest nacisk na zwiększanie poczucia solidarno-

ści (Główkowski 2007). Podsumowując: obowiązkiem moralnym obecnych pokoleń jest troska o przyszłe generacje, która sprowadza się do zabezpieczenia ich praw (obowiązek formalny) i refleksji nad ich aspiracjami (obowiązek moralny).

Autentyczny rozwój zakłada świadomość wartości wszystkich praw należnych człowiekowi (Jan Paweł II 1987; Jan Paweł II 1991). Zgodnie z myślą personalistyczną autentyczny rozwój odbywa się z poszanowaniem praw: prawa do życia, prawa do pełnego korzystania z dobrodziejstw nauki i techniki, prawa do sprawiedliwości w stosunkach pracy, prawa do życia w niezatrutym środowisku, praw związanych z życiem wspólnoty społecznej i politycznej, praw opartych na transcendentnym powołaniu człowieka, prawa do tożsamości (historycznej, kulturowej), prawa do zakładania stowarzyszeń, prawa współuczestniczenia wszystkich ludzi w procesie prawdziwego rozwoju i innych (Jan Paweł II 1987). Obowiązek postępowania moralnego i odpowiedzialności moralnej wynika z zasady chrześcijańskiej nauki społecznej, zgodnie z którą dobra zostały pierwotnie przeznaczone dla wszystkich ludzi.

Zagadnienie obowiązku moralnego jest także obecne w teorii rozwoju personologicznej teorii ekonomii. Obowiązek w powyższym ujęciu rozumiany jest podobnie: jako poczucie solidarności z przyszłymi generacjami oraz sprawiedliwość wewnątrzpokoleniową.

Teoria rozwoju prawdziwego zawarta w filozofii personalistycznej Karola Wojtyły oraz teoria rozwoju personologicznej teorii ekonomii odnoszą się do zagadnienia obowiązku moralnego. Obie koncepcje przyjmują za wymóg realizacji rozwoju uznanie sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej i międzypokoleniowej. Ze względu na warunek solidarności omawiane teorie są umocowane w koncepcji zrównoważonego rozwoju.

Godność osoby ludzkiej w procesie rozwoju autentycznego

Zgodnie z filozofią personalistyczną udział człowieka w rozwoju autentycznym jest niepodważalny, ponieważ poziom techniki i nauki oraz kulturalny i moralny społeczeństwa wzrasta dzięki ludzkiej pracy. Pracę należy rozumieć szeroko, jako każdą działalność, także niezarobkową. W procesie rozwoju autentycznego, który spełnia obowiązek moralny, przestrzega się prawa sprawiedliwości w stosunkach pracy. Godność w koncepcji rozwoju prawdziwego czerpana jest z pracy (Jan Paweł II 1981). Za podstawę określania wartości ludzkiej pracy uznano

nie rodzaj wykonywanej pracy, ale fakt, że jest ona wykonywana przez człowieka (Jan Paweł II 1981; Jan Paweł II 1991). W związku z powyższym źródło godności pracy leży nie w jej wymiarze przedmiotowym, lecz podmiotowym. Pracę mierzy się miarą godności podmiotu pracy, czyli człowieka, który ją spełnia. Stąd wniosek, że z podmiotowego punktu widzenia pracy ludzki udział w rozwoju jest równy.

W encyklice *Sollicitudo rei socialis* wskazuje się na to, że rozwój autentyczny jest daleki od urzeczywistnienia. W krótkim przeglądzie cech znamionujących społeczną, ekonomiczną i polityczną rzeczywistość ukazana została niekorzystna sytuacja świata z punktu widzenia rozwoju. Negatywnie ocenia się przede wszystkim konflikty, niezdolność do uczestnictwa w budowaniu własnego narodu, brak zaangażowania w życie narodowe, problem demograficzny, ograniczanie prawa do inicjatywy gospodarczej, nierówności społeczne, powiększający się dystans pomiędzy bogactwem i różnymi formami ubóstwa oraz różne formy wyzysku i dyskryminacji. Jan Paweł II wymienia powyższe zjawiska jako te, które przy obecnym podziale świata „zwiększają niebezpieczeństwo wojny i nadmierny niepokój o własne bezpieczeństwo, za które płaci się często ceną autonomii, wolnej decyzji, nienaruszalności terytorialnej słabszych narodów [...]”. Solidarność jest drogą do pokoju a zarazem do rozwoju. Współpraca jest aktem właściwym solidarności między jednostkami i narodami” (Jan Paweł II 1987). Jednocześnie w encyklice *Laborem exercens* jednoznacznie uznaje się pozytywną rolę konfliktu pod warunkiem, że jest on przejawem walki o sprawiedliwość społeczną. Potępia się m.in. walkę klas z tego względu, że jest to „idea konfliktu nie ograniczonego żadnymi względami natury etycznej czy prawnej, który odrzuca poszanowanie godności osoby w drugim człowieku, a w następstwie i w sobie samym; taki konflikt wyklucza zatem wszelkie rozsądne porozumienie, a jego celem nie jest już ogólne dobro społeczeństwa, ale korzyści określonej grupy społecznej, która stawia własny interes ponad dobro wspólne i dąży do zniszczenia wszystkiego, co jej się przeciwstawia” (Jan Paweł II 1981). Konflikty, w których dąży się do równowagi interesów, mogą być oceniane pozytywnie z punktu widzenia prawdziwego rozwoju (w przeciwieństwie do konfliktów, w których zmierza się do bezwzględnej przewagi i które dają pierwszeństwo zasadzie siły przed zasadą prawa). We wszystkich analizowanych encyklikach podkreśla się, że w strefie zacofania i nędzy żyje większa część rodzaju ludzkiego. Kwestia społeczna ukazana w wymiarze światowym pokazuje, że w istocie powinno się mówić

o „różnych światach w obrębie jednego świata” (Jan Paweł II 1981; Jan Paweł II 1987). W filozofii personalistycznej zwraca się uwagę, że wielu ludzi i wiele narodów ma pełną świadomość własnej godności i godności każdego człowieka. Świadczy o tym m.in. walka o poszanowanie ludzkich praw i współpraca (społeczeństw i międzynarodowa) nad rozwojem człowieka i krajów (Jan Paweł II 1987).

Ubóstwo, które jest jednym z przedmiotów badań filozofii personalistycznej, należy rozumieć jako niedorozwój ekonomiczny, a także kulturowy, polityczny i ludzki. Cechą procesu rozwoju autentycznego jest to, że powinien być powszechny we wszystkich częściach świata i zwalczać wszystkie wymiary ubóstwa. Rozwój, który nie agreguje kapitału ekonomicznego, społecznego i przyrodniczego, nie jest prawdziwym rozwojem. Nacisk na powszechność rozwoju oraz agregację kapitałów gospodarczego, społecznego i ekologicznego umocowuje ideę rozwoju autentycznego w koncepcji rozwoju zrównoważonego.

Rozwój zrównoważony cechuje zintegrowany ład rozumiany jako suma ekonomicznych, społecznych, ekologicznych, przestrzennych i politycznych porządków (Sztumski 2006). Aby można było mówić o urzeczywistnieniu się rozwoju zrównoważonego, należy założyć, że istnieje taka organizacja systemu społecznego, w której społeczeństwo jest optymalnie uporządkowane w obrębie każdej ze swoich struktur (Sztumski 2006). Dodatkowo, każdy z elementów takich, jak np. gospodarka, powinien sprzyjać realizacji jednego, wspólnego dla wszystkich celu systemu. Istnienie dzielonego przez wszystkich członków społeczeństwa fundamentalnego celu ma zapewnić stan równowagi. Oznacza to, że system społeczny w stanie rozwoju zrównoważonego opiera się na ładzie, który jest podporządkowany wspólnemu celowi społeczeństwa, o którego przyjęciu decyduje wspólna hierarchia wartości.

W teorii rozwoju autentycznego oraz personologicznej perspektywie rozwoju przyjmuje się zuniformizowany system wartości, w którym najwyższą wartością jest godność człowieka.

Zintegrowany ład

Zgodnie z tym, co zostało dotąd powiedziane, droga do urzeczywistnienia się rozwoju (zarówno w koncepcji rozwoju autentycznego, jak i teorii rozwoju personologicznej teorii ekonomii) prowadzi od społeczeństwa dzielącego wspólny system wartości (w którym najwyższą wartością jest godność człowieka) przez postępowanie moralne (na

które składa się spełnianie obowiązków moralnych i formalnych wobec obecnego i przyszłych pokoleń) do zintegrowanego ładu. Ład zintegrowany należy rozumieć jako pozytywny stan docelowy zmian rozwojowych, który w niesprzeczny sposób łączy łady składowe, takie jak: ład społeczny, ekonomiczny i środowiskowy (Borys 2011).

W omawianych encyklikach społecznych został przedstawiony stan docelowy procesu autentycznego rozwoju, czyli ład zintegrowany. Zgodnie z wizją personalistyczną na rzecz budowania nowego ładu oraz społeczeństwa solidarnego i bardziej sprawiedliwego pracują indywidualni ludzie, grupy, instytucje, stowarzyszenia i organizacje narodowe i międzynarodowe, tworząc wielki ruch ochrony godności osoby ludzkiej (Jan Paweł II 1991). Jak już była mowa, z podmiotowego punktu widzenia pracy udział każdego człowieka w rozwoju jest tożsamy. W nowym porządku organizacja życia społeczno-gospodarczego znajduje się w stanie równowagi pomiędzy regułami rynku a wymogami godności osoby ludzkiej. Ład gospodarczy nabiera cech personalistycznych.

W koncepcji rozwoju prawdziwego nowy porządek rządzony jest troską o wspólne dobro narodów i całej społeczności międzynarodowej. System gospodarki rynkowej ulega ciągłej humanizacji: w zamian za szukanie indywidualnej korzyści koncentruje się na człowieczeństwie i wartościach duchowych. Zintegrowany ład cechuje pokój. Cytując za papieżem Janem Pawłem II, „rozwój jest nowym imieniem pokoju” (Jan Paweł II 1987) i należy go „pojmować w sensie integralnie ludzkim” (Jan Paweł 1991). Moralna odpowiedzialność za innych ludzi i inne narody doprowadza do powstania prawdziwego systemu międzynarodowego, który działa na zasadzie równości wszystkich narodów.

Zgodnie z filozofią personalistyczną Karola Wojtyły równość ludów należy rozumieć jako poszanowanie właściwych im różnic. Wartości ludzkie i kulturowe stanowią kapitał, który różne narody wnoszą do wspólnoty międzynarodowej. Wkład krajów ekonomicznie słabszych do prawdziwego systemu międzynarodowego może równać się wkładom wnoszonym przez kraje bogate. Nakreślona wizja zintegrowanego ładu w analizowanych encyklikach Jana Pawła II to obraz harmonii w stosunkach społecznych, gospodarczych i politycznych oraz rzeczywistość wolna od konfliktów. Rozwój społeczno-gospodarczy jest równoznaczny z dochodzeniem do stanu pokoju i solidarności.

W encyklikach porusza się również zagadnienie solidarności z perspektywy ludzkiej pracy: „dla realizacji sprawiedliwości społecznej w różnych częściach świata, w różnych krajach i we wzajemnych po-

między nimi stosunkach potrzebne są coraz to nowe fronty solidarności ludzi pracy, a także solidarności z ludźmi pracy. Solidarność taka winna występować stale tam, gdzie domaga się tego społeczna degradacja podmiotu pracy, wyzysk pracujących i rosnące obszary nędzy, a nawet wręcz głodu [...] ubodzy pojawiają się pod różnymi postaciami, pojawiają się w różnych miejscach i w różnych momentach, pojawiają się w wielu wypadkach jako wynik naruszenia godności ludzkiej pracy, bądź przez to, że zostają ograniczone możliwości pracy ludzkiej, a więc przez klęskę bezrobocia, bądź przez to, że się zaniża wartość pracy i prawa jakie z niej wynikają” (Jan Paweł II 1981). Zaangażowanie na rzecz sprawiedliwości zawsze jest zespolone z zaangażowaniem w działania na rzecz pokoju.

W koncepcji rozwoju prawdziwego podkreśla się, że głównym zadaniem państwa jest czuwanie nad dobrem wspólnym i ochrona praw. Interwencjonizm państwa powinien być ograniczany, ponieważ „państwo istnieje po to, by chronić prawa, nie po to, by je tłumić” (Jan Paweł II 1991). Wyjątkami, w których dopuszcza się interwencje państwa, są sytuacje, które stwarzają przeszkody dla rozwoju lub wręcz go uniemożliwiają. Państwo, obok rodziny, wspólnot gospodarczych, społecznych i politycznych oraz innych grup jest wyrazem społecznej natury człowieka. Przestrzegana powinna być zasada subsydiarności, która głosi, że: „społeczność wyższego rzędu nie powinna ingerować w wewnętrzne sprawy społeczności niższego rzędu, pozbawiając ją kompetencji, lecz raczej winna wspierać ją w razie konieczności i pomóc w koordynacji jej działań z działaniami innych grup społecznych, dla dobra wspólnego” (Jan Paweł II 1981). Bezpośrednia interwencja pozbawia społeczeństwo odpowiedzialności moralnej. „Istnieje zbiorowa odpowiedzialność za unikanie wojny, istnieje też zbiorowa odpowiedzialność za popieranie rozwoju” (Jan Paweł II 1981). W powyższej koncepcji podkreśla się, że głównym zadaniem państwa jest ochrona godności człowieka, która stanowi podstawę dla kształtowania ładu strukturalnego.

W teorii rozwoju personologicznej teorii ekonomii nowy ład cechuje się zuniformizowanym systemem wartości, w którym fundamentalną wartością jest godność człowieka. Przyjęcie aksjomatu – człowiek jest najwyższą wartością w świecie przyrody otwiera drogę do przyjęcia konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju (Piontek 2007). Oznacza to, że w procesie rozwoju nie może być powiększany jeden kapitał kosztem pozostałych. Z personologicznej perspektywy rozwoju

celem rozwoju jest zapewnienie spójności społeczno-ekonomicznej i służba człowiekowi (Piontek, Piontek 2012).

Tematem do odrębnych rozważań jest zagadnienie prawa (obowiązku formalnego) i jego związków z rozwojem autentycznym, który nie może zachodzić w próżni instytucjonalnej i prawnej.

Podsumowanie

Podstawowa zasada chrześcijańskiej koncepcji organizacji społeczno-gospodarczej i społeczno-politycznej jest tożsama z zasadą, na której opiera się koncepcja zrównoważonego rozwoju – zasadą solidarności. Jak zostało wcześniej powiedziane, zrównoważony rozwój cywilizacji współczesnej zależy od gospodarowania trzema kapitałami: ekonomicznym, przyrodniczym oraz ludzkim. Zgodnie z zasadą solidarności rozwój nie może dotyczyć części społeczeństwa. Udział każdego człowieka w rozwoju powinien być równy; podobnie korzyści czerpane z rozwoju powinny być równe dla każdego. Z personologicznej perspektywy rozwoju istnieje możliwość ograniczenia nierówności społecznych (Piontek, Piontek 2012). Realizację tego celu zapewnia utrzymanie stanu równowagi pomiędzy wymogiem efektywności i skuteczności ekonomicznej a normą personalistyczną.

Teorie rozwoju oparte o aksjomat – godność człowieka jest najwyższą wartością w świecie przyrody – umocowane są w koncepcji zrównoważonego rozwoju. Fundamentem rozwoju, który w centrum stawia godność osoby ludzkiej, jest obowiązek moralny, czyli solidarność wewnątrzpokoleniowa i międzypokoleniowa oraz równowaga pomiędzy kapitałem społecznym, ekonomicznym i przyrodniczym. Fundamenty te są tożsame z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Bibliografia

- Borys T., 2011, *Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany*, „Problemy Ekorozwoju”, vol. 6, no 2.
- Chudy W., 2005, *Filozofia personalistyczna Jana Pawła II (Karola Wojtyły)*, „Teologia Polityczna”, nr 3.
- Główkowski W., 2007, *Rozwój a zasada odpowiedzialności [w:] Rozwój: godność człowieka – gospodarowanie – poszanowanie przyrody. Księga pamiątkowa prof. zw. dr hab. Franciszka Piontki*, red. B. Piontek, W. Piontek, Warszawa.
- Jan Paweł II, 1981, *Laborem exercens*, Rzym.

- Jan Paweł II, 1987, *Sollicitudo rei socialis*, Rzym.
- Jan Paweł II, 1991, *Centesimus annus*, Rzym.
- Jan Paweł II, 2005, *Pamięć i tożsamość*, Kraków.
- Jan Paweł II, 2007, *Przemówienie do władz PRL [w:] Obrońca godności człowieka. Myśli Jana Pawła II w wyborze Jerzego Klechty*, red. J. Klechta, Katowice.
- Leksykon filozofii klasycznej*, 1997, red. J. Herbut, Lublin.
- Piontek F., 2007, *Teoria rozwoju a personologiczna koncepcja teorii ekonomicznej [w:] Rozwój: godność człowieka – gospodarowanie – poszanowanie przyrody. Księga pamiątkowa prof. zw. dr hab. Franciszka Piontka*, red. B. Piontek, F. Piontek, Warszawa.
- Piontek F., Piontek B., 2012, *Zarządzanie rozwojem niszowym dla zapewnienia spójności społeczno-ekonomicznej*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 24.
- Street J.H., 1987, *The institutional theory of economic development*, „Journal of Economic Issues”, vol. 21, no. 4.
- Sztumski W., 2006, *Idea zrównoważonego rozwoju a możliwości jej urzeczywistnienia*, „Problemy Ekorozwoju”, vol. 1, no. 2.
- Środa M., 1993, *Idea godności w kulturze i etyce*, Warszawa.
- Taylor E., 1957, *Historia rozwoju ekonomiki*, Poznań.

KAROL WOJTYŁA'S PERSONALISTIC PHILOSOPHY AND THEORY OF DEVELOPMENT

Abstract

The article indicates a common axiom of Karol Wojtyła's personalistic philosophy and theory of development: human dignity is the highest value in the natural world. The author analyzes the content of the encyclical – *Laborem Exercens*, *Sollicitudo Rei Socialis*, *Centesimus Annus* in the context of personological economic theory by Professor Franciszek Piontek. Studies on the category of dignity and development prove the connection between human welfare and sustainable economic development. This study argues that sustainable development cannot disregard economic efficiency and it should not be made only on the basis of price and market mechanism. Sustainable development of contemporary civilization depends on an aggregate: economic, natural and human capital.

Key words: development, human dignity, responsibility, personalistic philosophy, integrated order.